

Parafrázis, frázisok nélkül

MÁRTON LÁSZLÓ

1959-ben született Budapesten. Író, műfordító, esz-széista.

Az író élete csupa félelem, rettegés, szorongás, idegeskedés, stressz, cidri és para. Megszabadulni tőlük nem lehet, viszont kézben tartani, kezelni őket lehet. Ennek első feltétele, hogy félelem nélkül, lehetőleg némi higgadt derűvel idézzük fel őket, és egyáltalán, tudjunk beszélni róluk.

0.

Írói pályám kezdete előtt, tizenhat éves koromban egy szép lánynak udvaroltam. Egy eszpresszóban találok vele. Minden bátorságomat összeszedve konyakot rendeltem. A pincérnő, aki anyám lehetett volna, hosszasan végigmért, aztán szó nélkül kihozta. A lány megkérdezte: „Mitől félsz?” Ahogy némely felnőtt férfiaknál láttam, egy lélegzettel kihörpintettem a veszedelmes illatú párlatot, majd így válaszoltam: „Nem mitől, hanem kitől.” Már a következő pillanatokban megértettem, hogy udvarolni nem így kellene. Viszont írni valahogy mégiscsak így.

1.

Határidő. A határidőktől való félelemre kétféle orvosság is van. Ha fojtogatnak a határidők, ez azt jelenti, hogy befutott író vagy. Az olvasók és a szerkesztők érdeklődnek irántad. Ennek tudata növeli ön-bizalmadat. Ez az egyik orvosság. A másik: a határidő jó barát, vagy legalábbis megbízható szakember. Serkentő és fegyelmező faktor. Szokj hozzá, hogy mindig minden határidős munkádat az utolsó előtti (vagy inkább utáni) pillanatban fejezd be, és a határidő legalább annyira fog tartani tőled, mint te őnagyságától.

2.

Ötlettelenség. A régi szentek gyötrelmes megkísértéseihez hasonlít. Rád törhet a munka magányában éppúgy, mint egy pódiumbeszélgetés kérdezz-felelek játszmájában, de persze a pályatársak teljesítményének mérlegelése közben is. Beléd hasít a félelem: mi lesz, ha nem jut eszedbe semmi? Ha már belekezdte új művedbe, és menet közben rémülsz meg saját ötlettelenségedtől, akkor tedd le a tolladat a papírra, és menj ki a szobából. Mire visszatérsz, ott lesz a folytatás. Feltéve, hogy kézzel írsz. Ott lesz az, csak tudd leolvasni. Ha számítógéppel írsz, akkor próbáld a mondataidat kihallani az esőcseppek kopogásából. Ha éppen aszály van, akkor képzelj el egy zivatart, és a sötét felhőkkel együtt az ötleteid is megjönnek. Ha még csak most akarsz belevágni új művedbe, és máris attól félsz, hogy

nem lesznek ötleteid hozzá, akkor áss egy gödröt, és temesd el az elvetélt írói tervet. Vele együtt a félelmet is el fogod temetni.

3.

Kompozíciós szorongás. Jól megy a munka, lendületben vagy, viszont rádöbbensz: nem tudod, mi lesz a vége. Hosszabb mű, például regény írásakor már a kétharmadát megírtad, és még mindig nem tudod: hogyan fejezd be? Már a huszadik remek novellát írod két héten belül, és váratlanul eszedbe jut: jó, jó, de hogyan tovább? Ilyenkor gondolj arra, hogy a regények így vagy úgy, előbb vagy utóbb *úgyis* befejeződnek. Nagyon sok olyan kiváló regény van, amely annak ellenére kiváló, hogy rossz a befejezése. Annak ellenére, vagy éppen azért. Továbbá: már húsz remek novellát megírtál. Kell-e több az idén? Jövőre aztán meglátjuk.

4.

Benne vagyok-e a legjobb tízben? Undorral lökd el magadtól ezt a félelmet. Annyit mondj: „Pfuj!” Annyit mondj: „Nem, kérem szépen, nem vagyok sehol.” Kosztolányi válasza: „Én önmagamát önmagammal mérem.” Frappánsan hangzik, de nem érződik teljesen őszintének.

5.

Félelem az idegen hatásoktól. Kétféleképpen védekezhetsz ellene: vagy a legsötétebb tudatlansággal, vagy a lehető legátfogóbb műveltséggel. Az első esetben „őstehetség” vagy, aki „az irodalmár írókkal” ellentétben „az őstöneire hagyatkozik”. Igen ám, de ennek buktatói vannak. Például, ha elhatározod, hogy „őstehetség” leszel, az már tudatos döntés, vagyis a legkevésbé sem az őstöneidre hagyatkozol. Azok ilyenkor különben is cserben hagynak. Továbbá: az „őstehetség”, aki elzárkózik más írók hatása elől, többnyire idegen ötletek és megfogalmazások tömkelegét görgeti saját mondataiban, csak éppen nem ismeri fel őket. Ha viszont nyitott és kíváncsi vagy (ez a műveltség feltétele), ha érdekelnek régebbi és kortárs alkotók mesterfogásai, teljesítményük működése, akkor meglehet, hogy ideig-óráig valamelyikük bűvöletébe kerülsz, de ezt a mégoly erős hatást egy másik hatás *úgyis* kioltja. Ha kellően erős egyéniség vagy, akkor bármely hatást magadba olvaszthatsz. Vagy — szükség esetén — elháríthatsz. Ahogy tetszik.

6.

Félelem az elszürküléstől. Főleg a sikeres pályakezdőket kínozza. Súlyos kísértés, azaz reális veszély. Tegyük fel, hogy tehetséges vagy. Első publikációiddal magasba lendülsz, első kötetteddel felsziporkázol, mint a tűzijáték rakétája. No de mi lesz a fénykoszorúval a következő percben? Mi lesz, ha elmúlik az újdonság varázsa? Rá kell ébredned, hogy a tehetség önmagában nem elég, azon dolgoznod is kell. Erőtartalékot kell gyűjtened, hosszú távú terveket kell kidolgoznod. Ne tagadd meg régi eredményeidet, hanem integráld őket az újakba. Ez persze azt jelenti, hogy mindig legyenek újabb eredményeid. És még ez sem elég,

mert meg is kell őrizned írói személyiséged integritását. Ne kalkulálj, ne balanszírozz, ne hagyd, hogy az irodalmi közélet a maga képére formáljon, hanem írd azt, ami neked jólesik, és úgy, ahogy jónak látod. És persze hallgass azok tanácsaira, akikben megbízol. Pályakezded után húsz-harminc évvel nézz körül, és állapítsd meg: elszürkülni jó.

7.

Félelem az írói hanyatlástól. Főleg a befutott, érett, nagy életművel rendelkező kollégákat és kolléganőket kínozza. Az előbbinél is jóval súlyosabb kísértés, mert a fiatalkori jelentéktelenné válás elkerülhető, de a hanyatlás elkerülhetetlen. Egyetlen hatékony orvossága van: időben meghalni. Időben, vagyis látszólag hamarabb a kelleténél. Amikor az írónak még sok terve van, és tele van alkotói energiával, és a túlélő kortársak többsége (már aki nem gyűlöli) még úgy érzi: jaj, de nagy kár érte. Az író minden egyéb esetben túléli önmagát. Jó esetben ezzel számot vet, és műfajt vált, például írja visszaemlékezéseit. Még jobb esetben elhallgat. Sánta Ferenc egész életművében a sok évtizedes hallgatást becsülöm a legtöbbre. Rosszabb esetben az író kétségbeesik. Még rosszabb esetben észre sem veszi, hogy hanyatlik, és tovább gyártja egyre silányabb új könyveit. Mennyivel többre becsülnénk Jókai Mór életművét, ha meghalt volna utolsó jó regénye, a *Rab Ráby* megírása után! A nagy kivételek — Goethe és Tolsztoj — ne tévesszenek meg, te úgysem tartozol közéjük. Ha több benned az életerő és a hiúság, mint az alkotói arányérzék, akkor húsz-harminc esztendei öregkori szalmacséplés után nézz körül, és állapítsd meg: hanyatlani jó.

8.

Félelem a kimondhatóság határaitól. Ha ostobasággal vagy érzéketlenséggel vértetted fel magadat, akkor megmenekülsz ettől a minden előzőnél kétségbeejtőbb félelemtől. Ha viszont írói érzékeddel némi gondolkodói kapacitás párosul, ha nem hiányzik belőled sem az intelligencia, sem a szenzibilitás, továbbá valamelyest művelt is vagy, akkor előbb-utóbb rájössz, hogy a szavak, amelyekkel dolgozol, amelyekből mondatokat formálsz, amelyek jóvoltából nyelvi erőt tulajdonítanak neked a figyelmesebb irodalomértők, nem annyira megjelenítik, mint inkább eltakarják és meghamisítják az általuk jelölt dolgokat. Rájössz, hogy nem tudod eldönteni: vajon a nyelv, amellyel dolgozol, anyag-e vagy inkább munkaeszköz? Mert, ugyebár, a kettő egyszerre nem lehet. Vagy talán lehet? Vagy inkább a nyelv sem anyag, sem eszköz, hanem közeg, amelyben írói módon létezel, költőileg lakozol? Arról nem szólva, hogy a nyelv — esetünkben édes anyanyelvünk, a magyar — folyamatos alakulásban van, méghozzá nemcsak fejlődik és gazdagodik, hanem kopik és romlik is. Rájössz, hogy a nyelvi megelőzöttség esztétikai tapasztalata ijesztően hasonlít a kárhozathoz. Hanyatlani jó. Önmagamat túlélni jó. Az ilyesmitől nem félek. Vagy ha mégis, egyelőre kézben tudom tartani. De elmenni a kimondásban a falig, és ott megállni? Vagy a kimondás határaitól visszahátrálni a folyamatos beszédig? Nincs erőm, hogy belegondoljak.